

## Azərbaycan və ingilis dillərində frazeoloji birləşmələrin semantik və struktur xüsusiyyətlərinin müqayisəli təhlili

<sup>1</sup>Ulkar Baxshaliyeva, <sup>2</sup>Sevinc Mammadova

*Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut*

### Xülasə

Məqalədə Azərbaycan və ingilis dillərində frazeoloji birləşmələrin semantik və struktur xüsusiyyətləri seçilmiş lüğət nümunələri əsasında müqayisə olunur. Məqsəd dillərarası mənə uyğunluğunun obraz, komponent tərkibi və qrammatik təşkili ilə münasibətini müəyyənləşdirməkdir. Tədqiqat keyfiyyət yönümlü müqayisəli təhlilə əsaslanır; Azərbaycan dilindən beş və ingilis dilindən beş ifadə beş müqayisə cütündə nəzərdən keçirilir. Vahidlərin lüğəvi mənaları AZLEKS və Merriam-Webster resurslarında yoxlanılır, kontekstual fərqləri göstərən cümlələr isə analitik məqsədlə qurulur. Təhlil semantik nüvə, obraz əsası, sintaktik model, morfoloji dəyişmə və kommunikativ uyğunluq meyarları üzrə aparılır. Nümunələr göstərir ki, mənə yaxınlığı leksik obrazların və qrammatik quruluşların eyniliyini tələb etmir. Eyni obraz sahəsinə əsaslanan ifadələrdə belə komponent seçimi, söz sırası və qrammatik əlaqənin ifadə vasitələri fərqlənə bilər. Xüsusilə məlumatın qəsdən və ya qeyri-ixtiyari açıqlanması kimi semantik əlamətlər tərcümə uyğunluğunun sərhədini müəyyənləşdirir. Məqalədə frazeoloji sabitlik mütləq dəyişməzlik kimi deyil, ifadənin tanınmasını təmin edən konvensional məhdudiyyətlər kimi izah olunur. Seçilmiş nümunələr üzrə əldə edilən nəticələr iki dilin bütöv frazeoloji sistemində yayılma göstəricisi kimi təqdim edilmir. Tədqiqatın əsas töhfəsi ekvivalentliyin semantik, obrazlı və struktur səviyyələrini ayrıca qiymətləndirən, tərcümə və dil tədrisində tətbiq oluna bilən təhlil çərçivəsidir. Bu çərçivə oxşar ifadələrin mexaniki eyniləşdirilməsindən yaranan səhvləri izah etməyə və kontekstə uyğun qarşılığın seçilməsinə imkan verir.

**Açar sözlər:** müqayisəli frazeologiya, Azərbaycan dili, ingilis dili, semantik ekvivalentlik, struktur təhlil, idiomatiklik, tərcümə

## A Comparative Analysis of the Semantic and Structural Features of Phraseological Units in Azerbaijani and English

### Abstract

*This article compares the semantic and structural features of phraseological units in Azerbaijani and English on the basis of selected dictionary examples. It aims to determine how cross-linguistic semantic correspondence relates to imagery, component composition, and grammatical organization. The study adopts a qualitative comparative approach, examining five Azerbaijani and five English expressions arranged into five comparison pairs. The lexical meanings of the units are checked against AZLEKS and Merriam-Webster resources, while sentences illustrating contextual differences are constructed for analytical purposes. The analysis considers semantic core, underlying imagery, syntactic pattern, morphological variation, and communicative appropriateness. The examples show that semantic similarity does not require identical lexical imagery or grammatical structures. Even expressions drawing on the same domain of imagery may differ in component selection, word order, and the grammatical means used to express relationships. In particular, semantic features such as intentional or unintentional disclosure of information define the limits of translation equivalence. Phraseological fixedness is explained as a set of conventional constraints that ensure recognition of an expression rather than as absolute invariability. The findings from the selected examples are not presented as indicators of prevalence across the entire phraseological systems of the two languages. The main contribution is an analytical framework that evaluates semantic, figurative, and structural levels of equivalence separately and can be applied in translation and language teaching. This framework helps explain errors arising from the mechanical identification of similar expressions and supports the selection of contextually appropriate equivalents.*

**Keywords:** comparative phraseology, Azerbaijani language, English language, semantic equivalence, structural analysis, idiomaticity, translation

### 1. Giriş

Frazeoloji birləşmələr dilin lüğət tərkibində xüsusi yer tutur, çünki onların mənası və işlənmə qaydası tərkibdəki sözlərin ayrıca öyrənilməsi ilə həmişə müəyyənləşdirilə bilmir. Danışan belə vahid vasitəsilə yalnız hadisəni adlandırmır, ona münasibətini də ifadə edə bilər. Məsələn, bir davranışa göz yummaq haqqında danışıldıqda fiziki görmə hərəkətindən daha çox həmin davranışa münasibət ön plana çıxır. Frazеoloji vahidin anlaşılması buna görə leksik məna, obrazlılıq və situativ məqsədin birlikdə nəzərə alınmasını tələb edir. Müqayisəli təhlil isə həmin əlaqələrin başqa dildə necə qurulduğunu araşdırmağa imkan yaradır.

Azərbaycan və ingilis dillərinin frazeologiyasının müqayisəsində əsas çətinlik semantik yaxınlığı formal eyniliklə qarışdırmaqdır. İki ifadə eyni vəziyyətdə işləyə bilər, lakin eyni komponentlərdən təşkil olunmaya bilər. Əksinə, eyni bədən üzvünə və ya hərəkətə əsaslanan ifadələr fərqli qiymətləndirici məna daşıya bilər. Tərcümə zamanı mənbə dilin sözlərini ardıcıl əvəz etmək həmin münasibətləri nəzərə almır. Belə əvəzetmə hədəf dildə qrammatik baxımdan mümkün, lakin

konvensional frazeoloji mənə daşımayan birləşmə yarada bilər. Ona görə müqayisənin başlanğıc nöqtəsi yalnız söz oxşarlığı olmamalıdır.

Bu mövzunun aktuallığı həm dilçilik, həm də dil tədrisi ilə bağlıdır. Frazeoloji vahidin quruluşunu izah etmədən onu yalnız hazır tərcüməsi ilə təqdim etmək öyrəninin yeni kontekstdə seçim etməsini çətinləşdirir. Digər tərəfdən, hər ifadəni bütövlükdə təhlilə qapalı vahid saymaq onun qrammatik dəyişmələrini və mənanın komponentlər arasında paylanmasını nəzərdən qaçırır. Müqayisəli təhlil bu iki məhdudiyyəti aradan qaldırmaq üçün hər ifadənin hansı hissəsinin sabit, hansı hissəsinin isə cümləyə uyğun dəyişən olduğunu göstərməlidir. Tədris baxımından bu fərq ifadənin tanınması ilə düzgün işlədilməsi arasında əlaqə yaradır.

Məqalənin məqsədi seçilmiş Azərbaycan və ingilis frazeoloji birləşmələrində semantik uyğunluqla struktur fərqliliyin qarşılıqlı münasibətini müəyyən etməkdir. Üç tədqiqat sualı irəli sürülür: müqayisə olunan ifadələrin mənə nüvəsi hansı həddə üst-üstə düşür; bu uyğunluq obraz və komponent səviyyəsində necə reallaşır; qrammatik quruluşdakı fərqlər ifadənin işlədilməsinə və tərcüməsinə necə təsir edir? Məqsəd iki dilin bütün frazeoloji ehtiyatını təsnifləndirmək deyil, məhdud material üzərində yoxlanıla bilən və başqa nümunələrə tətbiq edilə bilən analitik yanaşma göstərməkdir.

Məqalənin quruluşunda nəzəri anlayışlar əvvəlcə dəqiqləşdirilir, sonra materialın seçilməsi və təhlil qaydası izah olunur. Semantik bölmədə mənə, obraz və kontekstual uyğunluq, struktur bölmədə isə komponentlərin ardıcılığı, morfoloji dəyişmə və sintaktik əlaqələr nəzərdən keçirilir. Son hissədə nəticələrin tərcümə və dil tədrisi üçün əhəmiyyəti müzakirə olunur. Bu ardıcılıq frazeoloji ekvivalentliyi yalnız lüğətdə verilmiş qarşılıq kimi deyil, müəyyən mənə və istifadə şərtləri daxilində əsaslandırılan münasibət kimi təqdim etməyə xidmət edir.

## 2. Nəzəri əsaslar və ədəbiyyatın icmalı

### 2.1. Frazeoloji vahidin sərhədləri

Frazeologiya terminindən geniş mənada istifadə edildikdə idiomlar, kollokasiyalar, sabit nitq formulları və atalar sözləri eyni tədqiqat sahəsində nəzərdən keçirilə bilər. Lakin bu vahidlərin semantik və sintaktik xüsusiyyətləri eyni deyil. Hazırkı məqalədə əsas diqqət konvensional məcazi mənası olan çoxsözlü ifadələrə yönəldilir. Atalar sözləri müqayisənin əsas materialına daxil edilmir, çünki onlar çox vaxt tamamlanmış hökm və ümumiləşdirilmiş qiymətləndirmə təqdim edir. Bu sərhədləndirmə cümlə daxilində işlənən ifadə ilə ayrıca kommunikativ vahidi eyni struktur meyarla qiymətləndirməmək üçün vacibdir.

Grant və Bauer (2004) çoxsözlü vahidlərin hamısının eyni dərəcədə idiomatik olmadığını əsaslandıraraq idiom anlayışının daha dəqiq sərhədləndirilməsini təklif edirlər. Onların yanaşması tədqiqatda istifadə olunan terminlərin material seçiminə təsir etdiyini göstərir. Bu məqalədə “frazeoloji birləşmə” termini dar mənada tam qeyri-kompozisional idiomla məhdudlaşdırılır. “Dəryada bir damla” kimi obrazı anlaşılan, lakin məcazi işlənməsi konvensional olan vahid də müqayisəyə daxil edilir. Beləliklə, nəzərdən keçirilən materialda semantik şəffaflıq fərqi əvvəlcədən qəbul edilir.

Nunberg və həmmüəllifləri (1994) idiomatikliyin yalnız qeyri-kompozisionalılıqla izah edilməsini kifayət hesab etmirlər. Onlar mənanın komponentlər arasında paylanı bəldiyi idiomatik birləşmələrlə bütöv idiomatik ifadələri fərqləndirirlər. Bu ayrım hazırkı təhlildə mühümdür: sabit ifadənin

komponentləri müəyyən semantik rol oynaya bilər və həmin rol qrammatik davranışla əlaqəli ola bilər. Bununla belə, bir komponentin obraz baxımından izah edilməsi ifadənin bütöv mənasının sərbəst hesablanması demək deyil. Konvensional işlənmə yenə ayrıca leksik bilik tələb edir.

## 2.2. Məna və strukturun əlaqəli təhlili

Alisoy (2025) ingilis frazeologiyasının təsnifində sintaktik model ilə semantik şəffaflığın birlikdə nəzərə alınmasını təklif edir. Bu yanaşma forma və mənanı iki ayrı siyahı kimi təqdim etməkdənsə, onların əlaqəsini göstərməyə imkan verir. Hazırkı məqalədə həmin prinsip dillərarası müqayisəyə tətbiq olunur: ifadənin hansı sintaktik modelə aid olduğu onun başqa dildə hansı semantik qarşılıqla əlaqələndirildiyi ilə yanaşı qeyd edilir. Belə müqayisə feili ifadənin başqa dildə də feili olması ilə onun eyni daxili quruluşa malik olmasının fərqli məsələlər olduğunu aydınlaşdırır.

Moonun (1998) tədqiqatında sabit ifadələrin işlədildikləri mətnlə əlaqədə nəzərdən keçirilməsi əsas mövqedir. Bu prinsip lüğət formasını konkret cümlədən ayırmamağa əsas verir. Lüğət maddəsi ilkin məna və forma haqqında məlumat versə də, konkret istifadə danışanın niyyəti, iştirakçılar arasındakı münasibət və mətnin janrı ilə müəyyənləşir. Hazırkı təhlildə lüğət tərifləri ifadələrin məna sərhədini müəyyənləşdirmək üçün işlədilir, qurulmuş cümlələr isə həmin sərhədin konkret seçimə necə təsir etdiyini göstərir. Cümlə nümunələri real korpusdan götürülmüş fakt kimi təqdim edilmir.

Kövecses (2005) metaforanın universal cəhətləri ilə mədəni dəyişkənliyini birlikdə nəzərdən keçirir. Bu mövqe frazeologiyada bənzər obrazın mövcudluğundan birbaşa tarixi əlaqə və ya tam mədəni eynilik nəticəsi çıxarmamağı tələb edir. İki dildə görmə, bədən və məkanla bağlı təsvirlər işləyə bilər, lakin onların konkret leksikləşməsi fərqlənir. Məqalədə obraz əsas ifadənin müasir formasında görünən əlaqə kimi şərh olunur. Etimoloji məlumat ayrıca yoxlanılmadığından ifadələrin yaranması barədə tarixi hekayələr irəli sürülmür.

## 2.3. Müqayisəli və tətbiqi tədqiqatların mövqeyi

Sadigova (2024) Azərbaycan və ingilis idiomlarının müqayisəsində semantik, struktur və mədəni əlamətlərin əhəmiyyətini müzakirə edir. Həmin tədqiqatla mövzu yaxınlığı hazırkı işin fərqi konkretləşdirməyi tələb edir: burada diqqət ümumi oxşarlıq siyahısından çox, lüğətdə yoxlanmış azsaylı cütlərdə ekvivalentliyin sərhədlərinə yönəldilir. Müqayisənin nəticəsi yalnız “oxşardır” və ya “fərqlidir” qiyməti ilə yekunlaşdırılmaz. Hansı məna əlamətinin saxlanıldığı və hansı qrammatik vasitənin dəyişdiyi ayrıca göstərilir.

Sadigzade (2025) frazeoloji ifadələrin dillərarası müqayisəsində ümumi insan təcrübəsi ilə dilə məxsus mədəni xüsusiyyətləri əlaqələndirir. Bu yanaşma obraz yaxınlığının öyrənməyə kömək edə biləcəyini, lakin dilə xas konvensiyaların yenə nəzərə alınmalı olduğunu göstərir. Sadigzade (2025) isə idiomların leksik kompetensiya ilə münasibətini müzakirə edərək kontekst daxilində öyrənmə və istifadə üzərində dayanır. Burada həmin iki istiqamət birləşdirilir: müqayisə əvvəlcə mənanı və formanı açıqlayır, sonra alınmış izahın düzgün istifadə üçün nə verdiyi göstərilir. Ədəbiyyat siyahısında müəllifin soyadı hər nəşrdəki yazılışına uyğun saxlanılmışdır.

Mammadova (2024) atalar sözlərini dil öyrənməsinin koqnitiv və mədəni aspektləri ilə əlaqələndirir. Bu mənbə sabit ifadələrin mədəni məlumat daşımalarını müzakirə etmək üçün faydalıdır, lakin atalar sözləri haqqında müddəalar bütün idiomlara avtomatik tətbiq edilmir. Mammadova (2025) maşın və

insan tərcüməsini müqayisə edərkən kontekst, idiomatiklik və sintaktik fərqləri problem sahələri kimi göstərir. Hazırkı məqalədə bu mülahizə konkret tərcümə sisteminin sınağına çevrilir; yalnız qarşılıqlı söz oxşarlığı ilə seçilməsinin niyə yetərli olmadığını izah edən tətbiqi çərçivə kimi istifadə edilir.

Bakerin (2018) tərcüməyə dair yanaşması müxtəlif dil səviyyələrində uyğunluq axtarışını sistemləşdirir. Frazoloji vahid üçün hədəf dildə münasib idiomun tapılması həmişə mümkün və ya məqsədəuyğun olmaya bilər. Belə halda mənanın daha neytral ifadə ilə verilməsi nəzərdən keçirilə bilər. Bu məqalədə qarşılıqlı qiymətləndirilməsi üçün məna, obraz və struktur meyarlarına kommunikativ uyğunluq da əlavə olunur. Yəni iki ifadənin lüğəvi mənası yaxın olsa belə, seçilmiş janrda yaratdığı ton ayrıca yoxlanılmalıdır.

### 3. Material və tədqiqat metodu

Tədqiqat keyfiyyət yönümlü, təsviri-müqayisəli təhlil əsasında qurulmuşdur. Əsas material Azərbaycan dilindən beş, ingilis dilindən beş ifadədən ibarətdir. Onlar beş müqayisə cütündə təşkil olunmuşdur: “göz yummaq — turn a blind eye”, “baş sındırmaq — rack one’s brain”, “dəryada bir damla — a drop in the ocean”, “ağzından qaçırmək — spill the beans” və “abırdan düşmək — lose face”. Bu on vahid məqsədyönlü seçilmiş nümunələrdir; təsadüfi seçmə və ya iki dilin bütöv frazeoloji ehtiyatını təmsil edən korpus təşkil etmir.

Seçim üç əsas şərtə söykənir. Hər ifadənin müasir onlayn lüğətdə ayrıca maddə kimi qeydə alınması, onun digər dildə ilkin məna yaxınlığı olan vahidlə müqayisə edilə bilməsi və cütlərin birlikdə müxtəlif struktur münasibətlərini göstərməsi tələb olunur. Materialda həm feili, həm də nominal ifadənin olması bir struktur modelinin əsassız ümumiləşdirilməsinin qarşısını alır. Digər tərəfdən, beş cüt arasından bütün tipoloji nəticələri çıxarmaq mümkün deyil. Burada seçimin məqsədi yayılmanı hesablamaq yox, konkret analitik fərqləri görünən etməkdir.

Azərbaycan vahidlərinin mənalı AZLEKS platformasında təqdim olunan Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğətinin müvafiq maddələrində yoxlanılmışdır (AZLEKS, n.d.-a, n.d.-b, n.d.-c, n.d.-d, n.d.-e). İngilis vahidləri Merriam-Webster lüğətinin ayrıca maddələri ilə tutuşdurulmuşdur (Merriam-Webster, n.d.-a, n.d.-b, n.d.-c, n.d.-d, n.d.-e). Elektron mənbələrə 17 sentyabr 2026-cı ildə baxılmışdır. Lüğətlərin ingiliscə və azərbaycanca izahları məqalədə ümumiləşdirilərək verilir; iki dil arasındakı cütləşdirmə və struktur şərh isə bu işdə aparılan analitik müqayisədir.

Hər cüt eyni ardıcılıqla nəzərdən keçirilir. Əvvəl ifadələrin məna nüvəsi müəyyənləşdirilir, sonra mənanı daraldan əlamət axtarılır. Ardınca obrazı yaradan komponentlər, sintaktik baş və ona bağlı elementlər göstərilir. Növbəti mərhələdə zaman, şəxs və əvəzlilik dəyişməsinin ifadəyə təsiri izah olunur. Son mərhələdə cütlüyün hansı kontekstdə qarşılıq sayıla biləcəyi qiymətləndirilir. Bu ardıcılıq lüğətdə təsdiqlənmiş məna ilə tədqiqatçının interpretasiyasını ayırmağa imkan verir və sonrakı araşdırmada eyni qərarların yenidən yoxlanmasını asanlaşdırır.

Kontekst nümunələri müşahidə materialı deyil, müqayisə üçün qurulmuş cümlələrdir. Onların funksiyası müəyyən məna əlamətinin dəyişməsinin tərcümə qərarına təsirini göstərməkdir. Nümunələr əsasında işlənmə tezliyi, danışanların üstünlük verdiyi variant və ya öyrənlərin səhv faizi haqqında iddia irəli sürülmür. Həmçinin müstəqil kodlaşdırıcılar arasında uyğunluq hesablanmamışdır. Şəffaflığın təmin edilməsi üçün əsas vahidlər, mənbələr və müqayisə meyarları açıq göstərilir; nəticələr seçilmiş materialın sərhədlərində şərh edilir.

## 4. Semantik xüsusiyyətlərin müqayisəsi

### 4.1. Məna yaxınlığı və obraz uyğunluğu

“Göz yummaq — turn a blind eye” cütündə əsas yaxınlıq nəzərə almamaq və münasibət bildirməmək sahəsindədir. Azərbaycan vahidinin lüğət izahında güzəştə getmək mənası da görünür; ingilis vahidində görməməyə yönəlmiş məcazi münasibət ön plandadır (AZLEKS, n.d.-e; Merriam-Webster, n.d.-e). Cütü bütün kontekstlər üçün eyni saymaqdan daha dəqiq yol konkret davranışa münasibət sahəsində yaxınlaşdırmaqdır. Məsələn, qayda pozuntusunun bilinməsinə baxmayaraq ona müdaxilə edilməməsi hər iki ifadənin müqayisəsi üçün uyğun analitik kontekstdir.

Obraz səviyyəsində hər iki vahid görmə ilə əlaqəlidir. Lakin Azərbaycan ifadəsində hərəkət gözün yumulması vasitəsilə, ingilis ifadəsində isə “blind” komponentli göz obrazının yönəldilməsi ilə qurulur. Bu fərq sözbəsöz uyğunluğun olmadığını göstərir. “Göz” və “eye” komponentlərinin eynimənalı olması bütün ifadənin strukturunu eyniləşdirmir. Burada orta obraz sahəsi görmədir, konkret leksik və qrammatik təşkil isə fərqlidir. Müqayisə məhz bu iki səviyyəni ayırdıqda mədəni yaxınlıq haqqında həddindən artıq geniş nəticəyə ehtiyac qalmır.

“Baş sındırmaq — rack one’s brain” cütündə orta semantik nüvə çətin məsələ üzərində gərgin düşünməkdir (AZLEKS, n.d.-c; Merriam-Webster, n.d.-c). Obrazın qurulmasında bədənə bağlı komponent və fiziki təsir bildirən feil iştirak edir. Bununla belə, “baş” və “brain” eyni anatomik anlayış deyil. İfadələrdən biri bütöv başı, digəri beyni ön plana çıxarır. Deməli, semantik yaxınlıq eyni sözlərin qarşılaşdırılmasından deyil, bütöv ifadələrin həmin kontekstdə gördüyü işdən müəyyənləşdirilir. Bu cüt obraz sahəsinin yaxın, komponent tərkibinin isə fərqli ola bilməsini göstərir.

“Dəryada bir damla — a drop in the ocean” cütü miqdarın müqayisəli kiçikliyini bildirir (AZLEKS, n.d.-d; Merriam-Webster, n.d.-a). Burada damla ilə böyük su sahəsi arasındakı miqyas fərqi hər iki ifadənin təsvir əsasını təşkil edir. Lakin “dərya” və “ocean” sözlərinin leksik əhatəsi, ifadənin söz sırası və müəyyənlik vasitələri tam uyğun deyil. Bu nümunədə obraz yaxınlığı digər cütlərə nisbətən daha aydın olsa da, struktur eynilik yenə yaranmır. Buna görə onu mütləq “tam ekvivalent” adlandırmaq əvəzinə, göstərilən məna daxilində yaxın obrazlı qarşılıq kimi təqdim etmək daha dəqiqdir.

### 4.2. Qismən ekvivalentlik və semantik məhdudlaşdırıcı əlamət

“Ağzından qaçırmmaq — spill the beans” cütü müqayisədə fərqləndirici əlamətin əhəmiyyətini göstərir. Azərbaycan ifadəsinin lüğəvi izahı gizli saxlanan məlumatın bilmədən və ya qeyri-ixtiyari deyilməsi üzərində qurulur. İngilis ifadəsinin tərfi isə gizli məlumatın açıqlanmasını bildirir və eyni dərəcədə məcburi qeyri-ixtiyarilik əlaməti daşıyır (AZLEKS, n.d.-b; Merriam-Webster, n.d.-d). Beləliklə, hər iki vahiddə sirrin məlum olması ümumi məna sahəsidir, lakin məlumatı söyləyənin niyyəti cütləşdirməni məhdudlaşdırır. Bu əlamət nəzərə alınmadıqda tərcümə hadisənin səbəbini dəyişə bilər.

Fərqi göstərmək üçün iki analitik cümlə müqayisə edilə bilər. “Söhbət zamanı sürprizin vaxtını ağzından qaçırdı” cümləsi nəzarətsiz açıqlanmanı nəzərdə tutur. “He deliberately spilled the beans about the plan” cümləsində isə “deliberately” məlumatın qəsdən verildiyini açıq göstərir. İkinci cümləni “planı qəsdən ağzından qaçırdı” şəklində çevirmək Azərbaycan ifadəsinin adi məna istiqaməti ilə gərginlik yaradır. Belə kontekstdə “planın sirrini qəsdən açdı” qarşılığı daha münasibdir. Bu cümlələr tədqiqat üçün qurulmuşdur və konkret mətndən sitat deyildir.

Cütdə obraz fərqi də nəzərəçarpandır. Azərbaycan ifadəsi nitqin ağızdan çıxmasını nəzarətin itməsi kimi təqdim etməyə imkan verir. İngilis vahidinin leksik səthində isə tökülmə və maddi obyekt obrazı görünür. Bu müşahidə ifadənin tarixi mənşəyi haqqında hökm deyil; yalnız müasir komponentlərin təsviridir. Tərcüməçi həmin səthi təsviri qorumağa çalışıb ingiliscə komponentləri ayrı-ayrılıqda çevirdikdə Azərbaycan dilində nəzərdə tutulan frazeoloji mənanı yaratmaya bilər. Burada əsas məsələ obrazın köçürülməsi ilə kommunikativ mənanın köçürülməsinin həmişə üst-üstə düşməməsidir.

“Abırdan düşmək — lose face” cütündə isə başqalarının gözündə hörmət və nüfuzun azalması ümumi sahədir (AZLEKS, n.d.-a; Merriam-Webster, n.d.-b). Azərbaycan ifadəsinin komponenti birbaşa sosial qiymətləndirmə anlayışını, ingilis ifadəsi isə üz obrazını işlədir. Azərbaycan nümunəsində dəyişmə aşağıya hərəkət, ingilis nümunəsində sahib olunanın itirilməsi modeli ilə ifadə edilir. Yaxın nəticə fərqli obraz vasitələri ilə təqdim olunur. Bununla belə, konkret mətndə “abırdan düşmək” ifadəsinin emosional kəskinliyi daha neytral “nüfuzunu itirmək” seçimi ilə müqayisə edilməlidir; mexaniki əvəzetmə tonu dəyişə bilər.

#### 4.3. Müqayisə nəticələrinin ümumiləşdirilməsi

Cədvəl 1 beş cüt üzrə əsas semantik əlaqəni və ekvivalentliyi məhdudlaşdıran fərqi göstərir. Cədvəldə verilən qarşılıqlar ayrıca lüğətin hazır ikidilli ekvivalentləri kimi deyil, bu məqalədə aparılan müqayisənin nəticəsi kimi təqdim olunur. Məna uyğunluğu müəyyən kontekst üçün şərh edilir. Bir cütün digərindən daha “yaxşı” olması barədə vahid sıralama qurulmur, çünki obraz uyğunluğu, qrammatik yaxınlıq və istifadə sahəsi müxtəlif meyarlardır. Tərcümə məqsədi dəyişdikdə həmin meyarların çəkisi də dəyişə bilər.

**Cədvəl 1. Seçilmiş cütlər üzrə semantik müqayisə**

| Müqayisə cütü                           | Ümumi məna sahəsi                | Əsas fərq                                                                    |
|-----------------------------------------|----------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|
| göz yummaq / turn a blind eye           | Nəzərə almamaq, müdaxilə etməmək | Görmə obrazı yaxın olsa da, hərəkət modeli və komponent tərkibi fərqlidir.   |
| baş sındırmaq / rack one's brain        | Gərgin düşünmək                  | Baş və beyin komponentləri, eləcə də mənsubiyyətin ifadəsi fərqlənir.        |
| dəryada bir damla / a drop in the ocean | Müqayisədə cüzi miqdar           | Obraz yaxınlığına baxmayaraq məkan komponentinin yeri və quruluşu fərqlidir. |
| ağızdan qaçırmmaq / spill the beans     | Gizli məlumatı açıqlamaq         | Azərbaycan vahidində qeyri-ixtiyarilik qarşılığın seçimini məhdudlaşdırır.   |
| abırdan düşmək / lose face              | Hörmət və nüfuz itkisi           | Obraz və qiymətləndirici ton kontekstə uyğun ayrıca yoxlanmalıdır.           |

Bu material əsasında semantik nüvənin qorunması ilə əlavə əlamətin qorunması fərqləndirilir. Sırrın açılması ümumi nüvə ola bilər, amma açıqlamanın təsadüfi və ya məqsədli olması ayrıca əlamətdir. Eyni qaydada, kiçik miqdar ümumi nüvədir, onun konkret müqayisə ölçüsünə münasibətdə nə qədər təsirsiz sayılması isə kontekstdə müəyyənəldir. Bu fərq lüğət tərifinin praktik istifadəsini dəqiqləşdirir: tərif uyğunluq axtarışının başlanğıcıdır, yekun tərcümə qərarının tam əvəzi deyil. Mətn daxilində əlavə məlumat həmin ilkin uyğunluğu təsdiqləyə və ya məhdudlaşdırma bilər.

## 5. Struktur xüsusiyyətlərin müqayisəsi

### 5.1. Komponentlərin ardıcılığı və sintaktik baş

Seçilmiş feili nümunələrdə Azərbaycan dilində isim komponenti feildən əvvəl gəlir: “göz yummaq”, “baş sındırmaq”, “abırdan düşmək”. İngilis cütlərində isə feil isim qrupundan əvvəl yerləşir: “turn a blind eye”, “rack one’s brain”, “lose face”. Bu müşahidə nümunələrin lüğət formasına aiddir və bütün mümkün cümlə quruluşlarının dəyişməz təsviri sayılır. Əsas nəticə budur ki, feili frazeoloji məna saxlanılsa da, onun daxili düzümü eyni qalır. Tərcümə zamanı ifadənin bütöv funksiyası ilə daxili komponent sırası ayrı səviyyələrdə nəzərdən keçirilməlidir.

“Dəryada bir damla” və “a drop in the ocean” feili nümunələrdən fərqli təşkil olunur. Hər iki ifadənin nominal mərkəzi “damla/drop” komponentidir. Azərbaycan nümunəsində məkan bildirən “dəryada” həmin mərkəzdən əvvəl yerləşir, ingilis nümunəsində “in the ocean” önlüklü qrupu ondan sonra gəlir. Cümlədə bu ifadələrə xəbər funksiyası verilə bilər: “Bu yardım ehtiyac qarşısında dəryada bir damladır” və “This contribution is a drop in the ocean”. Cümlələrin kommunikativ yaxınlığı onların daxili sintaktik quruluşunun eyni olması demək deyildir.

İngilis nümunəsində qeyri-müəyyənlik artikli olan “a” və müəyyənlik artikli olan “the” strukturun görünən hissəsidir. Azərbaycan qarşılığındakı “bir” komponentini bütün funksiyalarına görə “a” ilə eyniləşdirmək düzgün olmaz. Eyni zamanda “ocean” sözünün önündəki artikli Azərbaycan dilinə ayrıca leksik vahidlə köçürmək tələb edilmir. Burada dillərarası qarşılıq morfemlərin sayına görə qurulmur. Mənanı daşıyan bütöv konstruksiya bir dildə önlük və artikllərlə, digərində isə hal şəkilçisi və fərqli söz sırası ilə təşkil edilir.

### 5.2. Hal və mənsubiyyət münasibətləri

“Abırdan düşmək” ifadəsində “abır” komponentinin çıxışlıq halda olması daxili əlaqənin bir hissəsidir. Onu “abırı düşmək” formasına çevirmək eyni ifadənin sadə qrammatik variantı kimi götürülə bilməz. İngiliscə “lose face” birləşməsində isə “face” feildən sonra tamamlıq mövqeyində dayanır və Azərbaycan ifadəsindəki çıxışlıq halın ayrıca formal qarşılığı yoxdur. Bu müqayisə feillərin tələb etdiyi əlaqə modelinin frazeoloji vahid daxilində də əhəmiyyət daşıdığını göstərir. Hər iki ifadənin nüfuz itkisini bildirməsi qrammatik idarə modelini ortaq etmir.

“Rack one’s brain” ifadəsində “one’s” dəyişən mənsubiyyət mövqeyini göstərən lüğət işarəsidir. Konkret cümlədə həmin mövqe “my”, “her” və ya başqa uyğun forma ilə reallaşır. “Baş sındırmaq” ifadəsinin lüğət formasında bu cür ayrıca əvəzlilik yoxdur. “Bu suala cavab tapmaq üçün baş sındırdım” cümləsində düşünən şəxs feil sonluğu ilə müəyyənləşir. İngilis analitik qarşılığında isə “I racked my brain to find an answer” quruluşu işlənə bilər. Beləliklə, iştirakçının göstərilməsi dillərdə müxtəlif qrammatik vasitələrlə təmin olunur.

“Ağzından qaçırmək” ifadəsinin quruluşunda “ağız” kökü ilə mənsubiyyət və hal göstəricilərinin əlaqəsi görünür. “Ağzımdan qaçırdım” və “ağzından qaçırdı” formalarında referentə uyğun dəyişmə mümkündür. Bu dəyişmə ifadənin frazeoloji statusunu aradan qaldırmır. İngiliscə “spill the beans” birləşməsində isə həmin bədən üzvünə və mənsubiyyət münasibətinə uyğun ayrıca komponent yoxdur. Müqayisə göstərir ki, bir dildə morfoloji olaraq görünən iştirakçı əlaqəsi digər dildə cümlənin ümumi quruluşu və konteksti vasitəsilə verilə bilər.

### 5.3. Sabitlik və qrammatik dəyişmə

Frazeoloji sabitlik ifadənin bütün elementlərinin hər zaman eyni şəkildə işlənməsi demək deyildir. “Göz yummaq” ifadəsi “göz yumdu”, “göz yummur” və “göz yumacaq” formalarında işlədilə bilər. İngilis qarşılığında da zaman və şəxs tələbinə uyğun feil forması dəyişir. Bu dəyişmələr ifadənin məna nüvəsini saxlaya bilər, çünki zaman və inkar hadisənin cümlədəki təqdimatına aiddir. Deməli, sabitliyin təsvirində leksik nüvənin qorunması ilə qrammatik kateqoriyaların dəyişməsi ayrı göstərməlidir. Əks halda öyrənilən ifadəni yalnız lüğətdəki məsdər formasında tanıyar.

Bununla yanaşı, feilin zamanını dəyişmək ilə isim komponentini istənilən sinonimlə əvəz etmək eyni əməliyyat deyil. “Baş sındırmaq” vahidində “baş” sözünü başqa bədən üzvü ilə dəyişmək avtomatik olaraq eyni məna yaratmır. İngilis ifadəsində də “beans” komponentinin başqa ərzaq adı ilə əvəzlənməsi adi şəraitdə həmin konvensional ifadəni qorumaq üçün kifayət etmir. Bədii söz oyunu belə dəyişmələrdən yararlanı bilər, lakin yaradıcı dəyişmə ilə normativ lüğət vahidi arasında fərq saxlanmalıdır. Hazırkı tədqiqat yaradıcı transformasiyaların işlənmə yayılmasını ölçür.

Sabitliyin başqa bir tərəfi xarici əlaqənin qurulmasıdır. “Bu nöqsana göz yummaq” nümunəsində münasibətin yönəldiyi obyekt yönük halda ifadə olunur. İngilis qarşılığında “turn a blind eye to this fault” quruluşunda əlaqəni “to” önlüyü verir. Həmin elementlər ifadənin yalnız daxilini deyil, cümlədə başqa vahidlərlə birləşməsini də göstərir. Buna görə tədrisdə frazeologizmin tək lüğət forması ilə yanaşı, hansı tamamlıqla işlədildiyini göstərən model də təqdim olunmalıdır. Bu nəticə seçilmiş cütün struktur müqayisəsindən çıxır və bütün feili idiomlar üçün eyni önlük qaydası demək deyildir.

#### Cədvəl 2. Nümunələrdə qrammatik təşkilin müqayisəsi

| Meyar               | Azərbaycan nümunəsi     | İngilis nümunəsi               |
|---------------------|-------------------------|--------------------------------|
| Feil və isim sırası | göz + yummaq            | turn + a blind eye             |
| Məkan münasibəti    | dərya-da + bir damla    | a drop + in the ocean          |
| Hal və idarə        | abır-dan + düşmək       | lose + face                    |
| Mənsubiyyət mövqeyi | baş sındırdım           | I racked my brain              |
| Xarici tamamlıq     | nöqsan-a göz yummaq     | turn a blind eye to a fault    |
| Zaman dəyişməsi     | göz yumdu / göz yumacaq | turned / will turn a blind eye |

## 6. Müzakirə və tətbiqi nəticələr

### 6.1. Ekvivalentliyin çoxölçülü qiymətləndirilməsi

Təhlil göstərir ki, ekvivalentlik ən azı üç ayrı suala cavab verməlidir: ifadələr eyni hadisəni bildirirmi, hadisəni eyni obrazla təqdim edirmi və eyni qrammatik modeldə işlənmirmi? Bu sualların cavabları bir cüt daxilində fərqli ola bilər. “Dəryada bir damla” cütündə obraz yaxınlığı güclüdür, lakin məkan komponentinin yeri və qrammatik ifadəsi fərqlidir. “Abırdan düşmək” cütündə isə ümumi məna sahəsi qorunduğu halda obraz və idarə modeli dəyişir. Belə müqayisə hər cütə tək etiket verməkdən daha informativdir.

Dördüncü ölçü kommunikativ uyğunluqdur. Məna və obraz baxımından münasib görünən ifadə konkret janrda lazımsız emosional ton yarada bilər. Məsələn, elmi və ya inzibati mətndə sirrin açıqlanması neytral şəkildə bildirildikdə danışq xarakterli idiomun əlavə edilməsi mətnin üslubunu dəyişə bilər. Bu halda frazeoloji qarşılıqdan istifadə etməmək avtomatik tərcümə itkisi sayılır. Tərcümənin məqsədi və auditoriyası nəzərə alınaraq neytral qarşılıq seçilə bilər. Müqayisəli təhlilin vəzifəsi tərcüməçiyə seçim imkanlarını və onların fərqlərini göstərməkdir.

Mədəni izah da eyni diqqətlə aparılmalıdır. Seçilmiş nümunələrdə baş, göz və üzlə əlaqəli komponentlərin görünməsi həmin dillərin bütün frazeologiyasının eyni dərəcədə somatik olduğunu sübut etmir. Material məqsədyönlü seçildiyindən belə tezlik nəticəsi metodoloji baxımdan əsaslandırılmazdı. Eyni obrazın hər iki dildə işlənməsi ifadələrin bir dildən digərinə keçdiyini də göstərmir. Tarixi mənşə üçün ayrıca yazılı attestasiya və etimoloji araşdırma tələb olunur. Hazırkı işin nəticələri müasir məna və quruluş münasibətləri ilə məhdudlaşır.

## 6.2. Tərcümə qərarının mərhələləri

Frazeoloji vahidin tərcüməsində əvvəlcə onun həmin kontekstdə məcazi, yoxsa birbaşa mənada işləndiyi müəyyənəşdirilməlidir. “Gözünü yumdu” ifadəsi konkret vəziyyətdə fiziki hərəkəti bildirə bilər; həmin formanın görünməsi özü-özlüyündə idiomatik şərh üçün yetərli deyil. Sonra kontekstin verdiyi niyyət, münasibət və nəticə əlamətləri ayrılır. Bundan sonra hədəf dildə yaxın ifadə seçilir və onun qrammatik əlaqəsi yoxlanılır. Axırda mətnin tonu nəzərə alınır. Bu mərhələlər tərcüməçini yalnız söz uyğunluğu əsasında qərar verməkdən uzaqlaşdırır.

“Ağzından qaçıрмаq” nümunəsində bu ardıcılıq xüsusilə aydındır. Əgər ilkin mətndə bilmədən açıqlama baş veribsə, seçilən qarşılıq həmin əlaməti qorunmalıdır. Hədəf ifadə daha geniş məna daşıyarsa, kontekstdə “accidentally” kimi dəqiqləşdirici sözə ehtiyac yarana bilər. Əksinə, ingilis mətnində açıqlamanın məqsədli olduğu bildirilirsə, Azərbaycan dilində qeyri-ixtiyarilik bildirən vahid seçilməməlidir. Belə qərar leksik sinonim axtarışından daha genişdir: hadisənin kim tərəfindən və hansı niyyətlə həyata keçirildiyini də nəzərə alır.

Maşın tərcüməsi nəticəsinin redaktəsində də bu meyarlar istifadə edilə bilər. Sistem düzgün ümumi məna verdiyi halda əlavə semantik əlaməti itirə bilər; yaxud ifadənin sözlərini qoruyub idiomatik mənanı yarada bilməz. Mammadovanın (2025) kontekst və idiomatik ifadələrə dair müzakirəsi bu problemin nəzəri aktuallığını göstərir. Lakin hazırkı nümunələr hər hansı proqramın fəaliyyət göstəricisi deyil. Onlar redaktorun yoxlaya biləcəyi sualları müəyyənəşdirir: niyyət qorunubmu, qarşılıq təbii işlənmə, qrammatik tamamlıq düzgündürmü və mətnin üslubu dəyişibmi?

## 6.3. Dil tədrisi üçün imkanlar

Tədrisdə ifadənin mənasını və strukturunu birlikdə göstərən qısa kartdan istifadə oluna bilər. Kartda lüğət forması, məna izahı, dəyişən qrammatik hissə, bir uyğun kontekst və bir yanlış qarşılaşdırma verilir. Məsələn, “baş sındırmaq” kartında düşünüən şəxs Azərbaycan dilində feil sonluğu ilə, ingilis nümunəsində isə mübtəda və mənsubiyyət əvəzliyi ilə əlaqəsi göstərilə bilər. Belə təqdimat öyrənənə ifadəni yalnız tanımağa deyil, yeni şəxs və zamanda işlətməyə kömək etmək üçün nəzərdə tutulur. Onun effektivliyi ayrıca tədris tədqiqatı ilə qiymətləndirilməlidir.

Müqayisə tapşırığında öyrənəndən yalnız düzgün qarşılığı seçmək yox, seçimin səbəbini izah etmək istənilə bilər. İki qısa kontekstdən birində sirr bilmədən, digərində qəsdən açıqlanır və iştirakçı həmin fərqi uyğun tərcümə hazırlayır. Başqa tapşırıqda eyni idiom keçmiş zamanda, inkarda və başqa şəxsə aid cümlədə işlədilir. Bu fəaliyyətlərin birincisi semantik məhdudiyyəti, ikincisi qrammatik dəyişmə imkanını yoxlayır. İki bacarıq eyni tapşırıq daxilində qarışdırılmadıqda səhvin məna bilməməkdən, yoxsa formanı düzgün qura bilməməkdən yarandığını görmək asanlaşır.

Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut kimi peşə yönümlü təhsil mühitində bu yanaşma ümumi dil və tərcümə məşğələlərinə uyğunlaşdırıla bilər. Xüsusilə eyni məlumatın qeyri-rəsmi söhbətdə və rəsmi hesabatda fərqli ifadə olunması üzərində işləmək mümkündür. Kursantdan idiomatik cümləni neytral məlumat cümləsinə çevirmək və məna itkisinin olub-olmadığını izah etmək istənilə bilər. Bu, institutda artıq tətbiq olunmuş fəaliyyət haqqında hesabat deyil, məqalənin nəticəsindən irəli gələn metodik təklifdir. Seçilmiş ümumi dil vahidləri xüsusi hərbi terminologiya kimi təqdim olunmur.

Qiymətləndirmə üçün ayrıca səhv təsnifatı da qurmaq mümkündür. Birinci halda iştirakçı ifadəni birbaşa mənada anlayır və məcazi məzmunu müəyyənləşdirə bilmir. İkinci halda ümumi mənanı başa düşür, lakin əlavə əlaməti, məsələn, qeyri-ixtiyariliyi nəzərdən qaçırır. Üçüncü halda münasib qarşılıq seçilir, amma zaman, mənsubiyyət və ya tamamlıq əlaqəsi səhv qurulur. Dördüncü halda məna və qrammatika uyğun olduğu halda üslubi ton dəyişir. Bu hallar eyni səhv kimi qeyd edilərsə, müəllimin geribildirimi problemi dəqiq hədəfləyə bilməz. Təklif edilən ayırım səhvin səbəbinə uyğun izah vermək üçün istifadə oluna bilər.

İfadənin öyrənildiyini yoxlamaq üçün dərstdə göstərilmiş cümlənin təkrarı ilə kifayətlənmək də məqsədəuyğun deyil. Yeni kontekstdə seçim tələb edən tapşırıq öyrənənin məna sərhədini anlayıb-anlamadığını daha aydın göstərmək üçün hazırlana bilər. Məsələn, ilkin tapşırıqda şəxsi söhbətdə gizli məlumatın təsadüfən deyilməsi, sonrakında isə jurnalistin məlumatı məqsədli açıqlaması təsvir edilir. İştirakçı hər iki vəziyyətə eyni Azərbaycan idiomunu seçirsə, müəllim niyyət fərqi yenidən müzakirə edə bilər. Belə yoxlama yaddaşda qalmış söz cütlüyü ilə kontekstə həssas leksik bilik arasında fərqi üzə çıxarmağa yönəlir.

Bu yanaşmada ikidilli müqayisə ana dilindən hərfi köçürməni gücləndirmək üçün deyil, iki dilin ifadə imkanlarını şüurlu şəkildə ayırmaq üçün istifadə olunur. Öyrənən əvvəlcə ümumi mənanı görür, sonra formadakı fərqi müəyyənləşdirir və sonda konkret auditoriyaya uyğun seçim edir. Müəllim də bir düzgün cavabı bütün vəziyyətlərə aid etmədən cavabın hansı şərtlərdə münasib olduğunu göstərir. Bunun üçün uzun idiom siyahısından əvvəl azsayılı ifadə üzərində dərin iş aparmaq metodik seçim kimi nəzərdən keçirilə bilər. Məqalədəki beş cüt belə iş üçün başlanğıc materialı təqdim edir; onlar tam tədris proqramı kimi nəzərdə tutulmur.

#### 6.4. Məhdudiyyətlər və gələcək tədqiqat

Materialın beş cütlə məhdudlaşması struktur müxtəlifliyinin yalnız kiçik hissəsini əhatə edir. Nümunələrin çoxunun feili olması və somatik komponentlərin görünməsi seçim qaydasının nəticəsidir. Buna görə iki dil arasında nominal və feili frazeologizmlərin nisbəti, milli obrazların yayılması və ya öyrənmə çətinliyi haqqında statistik nəticə çıxarılmır. Lüğətlər də real işlənmənin bütün janr və variantlarını göstərməyə bilər. Gələcək araşdırmada lüğət məlumatının müstəqil korpus nümunələri ilə tutuşdurulması təklif olunan uyğunluqların kontekstual sərhədlərini daha dəqiq müəyyənləşdirə bilər.

Sonrakı mərhələdə tədqiqat materialı əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş janrlardan seçilməli və axtarış qaydası sənədləşdirilməlidir. Hər ifadə üçün məcazi və birbaşa istifadə halları ayrılmalı, qarşılıqların məna uyğunluğu müstəqil qiymətləndiricilər tərəfindən yoxlanılmalıdır. Qrammatik variantlar da yalnız mümkün görünməsinə görə deyil, attestasiya əsasında təsvir olunmalıdır. Belə genişləndirmə hazırkı analitik çərçivəni tezlik və istifadə məlumatı ilə tamamlaya bilər. Əldə olunan nəticələr yalnız bundan sonra daha geniş frazeoloji sistem haqqında ehtiyatlı ümumiləşdirmə üçün əsas yaradar.

## 7. Nəticə

Seçilmiş Azərbaycan və ingilis frazeoloji birləşmələrinin müqayisəsi semantik yaxınlığın obraz və struktur eyniliyindən ayrı qiymətləndirilməli olduğunu göstərir. Beş cütdə ümumi məna sahələri müəyyənləşdirilsə də, komponent tərkibi, hal və mənsubiyyət münasibətləri, artıqlıq və önlük istifadəsi, eləcə də söz sırası fərqlənir. “Ağzından qaçıрмаq — spill the beans” cütü əlavə semantik əlamətin, xüsusilə qeyri-ixtiyariliyin, tərcümə uyğunluğunu məhdudlaşdırma bildiyini göstərir. “Dəryada bir damla — a drop in the ocean” cütündə isə obraz yaxınlığına baxmayaraq struktur fərqi qorunur.

Tədqiqatın əsas nəticəsi ekvivalentliyin bir söz və ya vahid etiketlə deyil, məna, obraz, qrammatik quruluş və kommunikativ uyğunluq üzrə əsaslandırılmasının zəruriliyidir. Frazeoloji sabitlik də mütləq dəyişməzlik sayılmamalıdır: zaman və şəxs formaları dəyişə bilər, lakin konvensional leksik nüvənin sərbəst əvəzlənməsi eyni mənanı təmin etmir. Təklif olunan yanaşma tərcümədə yanlış eyniləşdirmələrin izahına və dil dərində formanın məna ilə əlaqəli təqdimatına xidmət edə bilər. Nəticələrin genişləndirilməsi üçün daha böyük və janr baxımından müəyyənləşdirilmiş korpus üzərində ayrıca yoxlama aparılmalıdır.

## 8. Bəyannamələr

Maliyyələşdirmə: Müəlliflər tərəfindən təqdimetmədən əvvəl təsdiqlənəcək.

Maraqların toqquşması: Müəlliflər tərəfindən təqdimetmədən əvvəl bəyan ediləcək.

Etik məsələlər: Tədqiqat açıq elmi və lüğət mənbələrinin təhlilinə əsaslanır; insan iştirakçılardan məlumat toplanmamışdır.

Məlumatların əlçatanlığı: Təhlil olunan on vahid və onların mənbələri məqalədə göstərilmişdir. Kontekst cümlələri analitik məqsədlə qurulmuşdur; korpusdan toplanmış istifadə nümunələri kimi təqdim edilmir.

Süni intellektdən istifadə: İlk layihənin mətninin və quruluşunun hazırlanmasında OpenAI ChatGPT-dən istifadə edilmişdir. Təqdimetmədən əvvəl müəlliflər mətnin elmi məzmununu, nümunələri və istinadları yoxlamalı, yekun variantı təsdiqləməli və onun məzmununa görə məsuliyyəti qəbul etməlidirlər.

Müəllif töhfələri: Ulkar Baxshaliyeva və Sevinc Mammadovanın faktiki töhfə bölgüsü yekun təqdimatdan əvvəl müəlliflər tərəfindən dəqiqləşdiriləcək.

## Ədəbiyyat

Alisoy, H. (2025). Structural and semantic taxonomy of English phraseological units: A theoretical perspective. *Porta Universorum*, 1(8), 61–82. <https://doi.org/10.69760/portuni.0108005>

- AZLEKS. (n.d.-a). Abırdan düşmək. *Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://azleks.az/dictionary/abirdan-dusmek>
- AZLEKS. (n.d.-b). Ağzından qaçıрмаq. *Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://azleks.az/dictionary/agzindan-qacirmaq>
- AZLEKS. (n.d.-c). Baş sındırmaq. *Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://azleks.az/dictionary/bas-sindirmaq>
- AZLEKS. (n.d.-d). Dəryada bir damla. *Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://azleks.az/dictionary/deryada-bir-damla>
- AZLEKS. (n.d.-e). Göz yummaq. *Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://azleks.az/dictionary/goz-yummaq>
- Baker, M. (2018). *In other words: A coursebook on translation* (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315619187>
- Grant, L., & Bauer, L. (2004). Criteria for re-defining idioms: Are we barking up the wrong tree? *Applied Linguistics*, 25(1), 38–61. <https://doi.org/10.1093/applin/25.1.38>
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511614408>
- Mammadova, I. (2024). The role of proverbs in language learning: A cognitive and cultural perspective. *EuroGlobal Journal of Linguistics and Language Education*, 1(1), 40–45. <https://doi.org/10.69760/8qj8tr41>
- Mammadova, I. (2025). Machine translation vs. human translation: A linguistic analysis. *Porta Universorum*, 1(1), 26–31. <https://doi.org/10.69760/vhrq8s76>
- Merriam-Webster. (n.d.-a). A drop in the ocean. *Merriam-Webster.com dictionary*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/a%20drop%20in%20the%20ocean>
- Merriam-Webster. (n.d.-b). Lose face. *Merriam-Webster.com dictionary*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lose%20face>
- Merriam-Webster. (n.d.-c). Rack one's brain. *Merriam-Webster.com dictionary*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/rack%20one%27s%20brain>
- Merriam-Webster. (n.d.-d). Spill the beans. *Merriam-Webster.com dictionary*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/spill%20the%20beans>
- Merriam-Webster. (n.d.-e). Turn a blind eye. *Merriam-Webster.com dictionary*. 17 sentyabr 2026-cı ildə əldə edilmişdir. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/turn%20a%20blind%20eye>
- Moon, R. (1998). *Fixed expressions and idioms in English: A corpus-based approach*. Clarendon Press. <https://global.oup.com/academic/product/fixed-expressions-and-idioms-in-english-9780198236146>
- Nunberg, G., Sag, I. A., & Wasow, T. (1994). Idioms. *Language*, 70(3), 491–538. <https://doi.org/10.2307/416483>

- Sadigova, S. (2024). A comparative analysis of idiomatic expressions in English and Azerbaijani: Cultural and linguistic insights. *Acta Globalis Humanitatis et Linguarum*, 1(1), 158–167. <https://doi.org/10.69760/aghel.024061>
- Sadigzade, Z. (2025). Phraseological universals and particulars: A cross-cultural examination of English expressions. *Porta Universorum*, 1(4), 54–62. <https://doi.org/10.69760/portuni.0104005>
- Sadiqzade, Z. (2025). Idiomatic expressions and their impact on lexical competence. *Journal of Azerbaijan Language and Education Studies*, 2(1), 26–33. <https://doi.org/10.69760/jales.2025001002>

|                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Authors</b> | <b>Ulkar Baxshaliyeva</b><br>Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut<br>ORCID: <a href="https://orcid.org/0009-0006-7039-5660">https://orcid.org/0009-0006-7039-5660</a><br><b>Sevinc Mammadova</b><br>Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut<br>ORCID: <a href="https://orcid.org/0009-0000-6528-927X">https://orcid.org/0009-0000-6528-927X</a> |
|----------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Received: 05.08.2026

Revised: 10.08.2026

Accepted: 19.09.2026

Published: 21.09.2026